

Talteori, Föreläsning 6

Kvadratiske residyer, kvadratisk reciprocitet

Jan Snellman¹

¹Matematiska Institutionen
Linköpings Universitet

Föreläsningsanteckningar på kurshemsidan <http://courses.mai.liu.se/GU/TATA54/>

TEKNISKA HÖGSKOLAN
LINKÖPINGS UNIVERSITET

Kvadratiske modulära ekvationer

Kvadratiske ekvationer modulo ett
primtal

Kvadratiske residyer

Legendresymbol

Eulerkriterium

Gauss lemma

Kvadratisk reciprocitet

Eulers förmodan/sats

Bevis av kvadratisk reciprocitet

Tillämpningar

- ▶ N heltal
- ▶ $f(x) = Ax^2 + Bx + C$
- ▶ Vill lösa $f(x) \equiv 0 \pmod{N}$
- ▶ Restsatsen: om $N = mn$, $\gcd(m, n) = 1$, $f(a) \equiv 0 \pmod{m}$, $f(b) \equiv 0 \pmod{n}$, så finns unikt $c \pmod{mn}$ med $c \equiv a \pmod{m}$, $c \equiv b \pmod{n}$, och alltså $f(c) \equiv 0 \pmod{m}$, $f(c) \equiv 0 \pmod{n}$, så $f(c) \equiv 0 \pmod{N}$
- ▶ Hensel-lyft: antag $f(a) \equiv 0 \pmod{p}$. Då $f'(a) \not\equiv 0 \pmod{p}$. Om nollskild, så lyfter a unikt till rot mod p^r .

- ▶ p primtal
- ▶ $f(x) = Ax^2 + Bx + C$,
- ▶ $p \nmid A$
- ▶

$$Ax^2 + Bx + C \equiv 0 \pmod{p}$$

$$x^2 + A^{-1}Bx + A^{-1}C \equiv 0 \pmod{p}$$

$$x^2 + Dx + F \equiv 0 \pmod{p}$$

$$x^2 + 2Ex + F \equiv 0 \pmod{p}$$

$$(x + E)^2 \equiv E^2 - F \pmod{p}$$

$$t^2 \equiv u \pmod{p}$$

Definition

- ▶ p primtal
- ▶ $p \nmid u$
- ▶ u är en kvadratisk residy modulo p om

$$x^2 \equiv u \pmod{p}$$

är lösbar, kvadratisk icke-residy annars

Exempel

$p = 5$, kvadrera:

x	0	1	2	3	4
x^2	0	1	4	4	1

1,4 k.r, 2,3 k.i.r, 0 kvadrat men ej k.r.

Hädanefter så är p ett udda primtal.

Lemma

Antag $\langle g \rangle = \mathbb{Z}_p^*$. Då är $u = g^s$ en k.r. omm s är jämn. Alltså är precis hälften av elementen i $\mathbb{Z}_p^*$ k.r, hälften k.i.r.

Bevis.

Låt $x = g^t$. Då $x^2 = u \in \mathbb{Z}_p^*$ omm $2t \equiv s \pmod{p-1}$. Om s jämn, lösbart, annars ej. □

Vi ser vidare (Laplace) att när u är k.r, så har $x^2 \equiv u \pmod{p}$ två lösningar, $a, -a$.

Definition

$$\left(\frac{a}{p}\right) = \begin{cases} 1 & a \text{ k.r. mod } p \\ -1 & a \text{ i.k.r. mod } p \\ 0 & a \equiv 0 \text{ mod } p \end{cases}$$

Vanligen så är $a \not\equiv 0 \text{ mod } p$. p fortfarande ett udda primtal!

Lemma

Låt $\langle g \rangle = \mathbb{Z}_p^*$. Då

$$\left(\frac{g^s}{p}\right) = (-1)^s$$

Bevis.

g^s k.r. omm s jämnt.

Teorem

p udda primtal, $a, b \not\equiv 0 \pmod p$. Då

► $\left(\frac{1}{p}\right) = 1$

► $\left(\frac{a^2}{p}\right) = 1$

► Om $a \equiv b \pmod p$ så $\left(\frac{a}{p}\right) = \left(\frac{b}{p}\right)$

► $\left(\frac{ab}{p}\right) = \left(\frac{a}{p}\right) \left(\frac{b}{p}\right)$

Bevis.

Låt $\langle g \rangle = \mathbb{Z}_p^*$, $a = g^s$, $b = g^t$. Eftersom $\left(\frac{a}{p}\right) = (-1)^s$, $\left(\frac{b}{p}\right) = (-1)^t$, så gäller att

$$\left(\frac{ab}{p}\right) = (-1)^{s+t} = (-1)^s(-1)^t = \left(\frac{a}{p}\right) \left(\frac{b}{p}\right)$$

Teorem (Eulerkriterium)

p udda primtal, $P = (p-1)/2$, $a \not\equiv 0 \pmod{p}$. Då

$$a^P \equiv \left(\frac{a}{p}\right) \pmod{p}$$

Bevis.

Enligt Fermat, $a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$, så

$$0 \equiv a^{2P} - 1 \equiv (a^P + 1)(a^P - 1) \pmod{p}$$

varför $a^P \equiv 1 \pmod{p}$ eller $a^P \equiv -1 \pmod{p}$.

Låt g vara en primitiv rot, $a = g^s$, $a^P = g^{sP}$.

1. Om s jämn, så $p-1 \mid sP$, så $g^{sP} \equiv 1 \pmod{p}$
2. Om s udda, så $p-1 \nmid s\frac{p-1}{2}$, så $g^{sP} \not\equiv 1 \pmod{p}$

När är -1 k.r.?

Teorem

$$\left(\frac{p-1}{p}\right) = \left(\frac{-1}{p}\right) \equiv (-1)^P \pmod{p} \equiv \begin{cases} +1 & p \equiv 1 \pmod{4} \\ -1 & p \equiv 3 \pmod{4} \end{cases}$$

Bevis.

Eulerkriteriet och $P = (4k + 1 - 1)/2$ eller $P = (4k + 3 - 1)/2$.

Lemma (Gauss)

- ▶ p, P, a som tidigare
- ▶ $S = \{a, 2a, 3a, \dots, Pa\}$
- ▶ För $s \in S$, finns unikt $t \in (-p/2, p/2) \cap \mathbb{Z}$ med $s \equiv t \pmod{p}$
- ▶ v antal negativa representanter
- ▶ Då: $\left(\frac{a}{p}\right) = (-1)^v$.

Exempel

$p = 7, P = 3, a = 3$. $S = \{3, 6, 9\} \equiv \{3, -1, 2\} \subseteq (-7/2, 7/2)$. $v = 1$, $\left(\frac{3}{7}\right) = -1$.

Bevis.

Uppenbarligen så $ia \not\equiv ja \pmod p$ för $i \neq j$.

Vidare: $ia \not\equiv -ja \pmod p$, ty annars: $0 \equiv ia + ja \equiv (i+j)a \pmod p$, så $i+j \equiv 0 \pmod p$, omöjligt eftersom $1 \leq i, j \leq (p-1)/2$.

Så $ia \equiv \varepsilon(i)\sigma(i)a \pmod p$, $\varepsilon(i) \in \{-1, 1\}$, $\sigma: \{1, 2, \dots, P\} \rightarrow \{1, 2, \dots, P\}$ permutation.

$$\prod_{i=1}^P ia \equiv \prod_{i=1}^P \varepsilon(i)\sigma(i)a \pmod p$$

Stryk $P!$, och erhåll

$$a^P \equiv \prod_{i=1}^P \varepsilon(i) = (-1)^v \pmod p.$$

Teorem

$$\left(\frac{2}{p}\right) = \begin{cases} +1 & p \equiv \pm 1 \pmod{8} \\ -1 & p \equiv \pm 3 \pmod{8} \end{cases}$$

Bevis

Gauss lemma: reducera $S = \{2, 4, 6, \dots, 2P = p - 1\}$ till $(-p/2, p/2)$, hur många negativa representanter? Räkna $S \cap (p/2, p)$.

$$p/2 < 2x < p \iff p/4 < x < p/2, \quad x \in \mathbb{Z}$$

Sätt $p = 8k + r$, $r \in \{1, 3, 5, 7\}$.

$$2k + r/4 < x < 4k + r/2, \quad x \in \mathbb{Z}$$

$2k$ och $4k$ jämna heltal, så pariteten av antal heltal x ändras inte om vi istället betraktar

$$r/4 < x < r/2.$$

Bevis.

► $r = 1$:

$$1/4 < x < 1/2, \quad x \in \mathbb{Z}$$

inga lösningar

► $r = 3$:

$$3/4 < x < 3/2, \quad x \in \mathbb{Z}$$

1 lösning, $x = 1$

► $r = 5$:

$$5/4 < x < 5/2, \quad x \in \mathbb{Z}$$

1 lösning, $x = 2$

► $r = 7$:

$$7/4 < x < 7/2, \quad x \in \mathbb{Z}$$

2 lösningar, $x = 2, 3$

So jämnt antal lösningar om $r = 1$ eller $r = 7$.

Exempel

- ▶ $p = 11, P = 5$
- ▶ $S = \{2, 4, 6, 8, 10\} \equiv \{2, 4, -5, -3, -1\}$
- ▶ $v = 3, \left(\frac{2}{11}\right) = -1$
- ▶ $r = 3,$
- ▶ Heltalslösningar till

$$11/2 < x < 11$$

$$\frac{8 * 1 + 3}{2} < 2x < 8 * 1 + 3$$

$$\frac{8 * 1 + 3}{4} < x < \frac{8 * 1 + 3}{2}$$

$$2 + \frac{3}{4} < x < 4 + \frac{3}{2}$$

är $x = 3, 4, 5$

- ▶ Heltalslösningar till

$$\frac{3}{4} < x < \frac{3}{2}$$

är $x = 1.$

Teorem

$$\left(\frac{3}{p}\right) = \begin{cases} +1 & p \equiv \pm 1 \pmod{12} \\ -1 & p \equiv \pm 3 \pmod{12} \end{cases}$$

Teorem

$$\left(\frac{p-3}{p}\right) = \left(\frac{-3}{p}\right) = \begin{cases} +1 & p \equiv 1 \pmod{6} \\ -1 & p \equiv -1 \pmod{6} \end{cases}$$

Bevis.

Gauss lemma, eller använd kvadratisk reciprocitet så snart vi lärt oss det!

Teorem (Kvadratisk reciprocitet)

Låt p, q vara två olika udda primtal. Då gäller att

$$\left(\frac{p}{q}\right) = (-1)^{\frac{p-1}{2} \frac{q-1}{2}} \left(\frac{q}{p}\right).$$

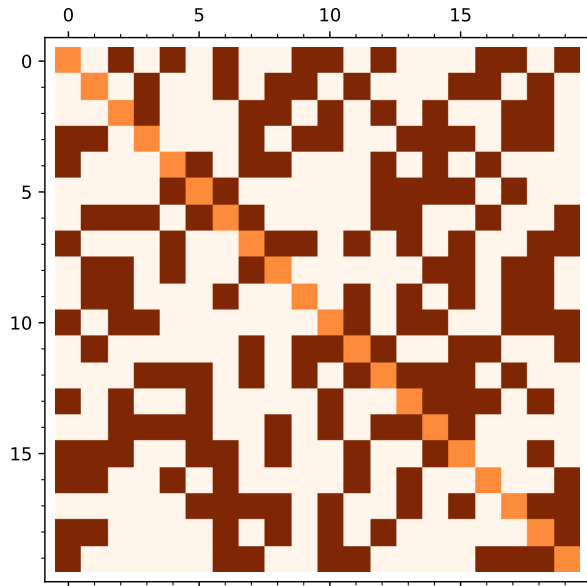
Med andra ord så är

$$\left(\frac{p}{q}\right) = \left(\frac{q}{p}\right)$$

om inte

$$p \equiv q \equiv -1 \pmod{4}$$

Bild av $\left(\frac{p_i}{p_j}\right)$, p_i i:e udda primtalet. Någorlunda symmetriskt!

Teorem (Euler)

- ▶ p_1, p_2, p_3 udda primtal,
- ▶ a heltal $p_i \nmid a$
- ▶ $p_i = 4ak_i + r_i, 0 < r_i < 4a$
- ▶ $r_2 = r_1$
- ▶ $r_3 = 4a - r_1$

Då:

$$\left(\frac{a}{p_2}\right) = \left(\frac{a}{p_1}\right)$$

$$\left(\frac{a}{p_3}\right) = \left(\frac{a}{p_1}\right)$$

Exempel

- ▶ $\left(\frac{5}{23}\right) = \left(\frac{5}{43}\right), 4a = 20, r = 3$
- ▶ $\left(\frac{8}{37}\right) = \left(\frac{8}{59}\right), 4a = 32, r = 4, 4a - 5 = 27$

- ▶ p udda primtal
- ▶ $P = (p - 1)/2$
- ▶ $S = \{a, 2a, \dots, Pa\}$
- ▶ Reducera till $(-p/2, p/2)$, v antal negativa
- ▶ Sätt $b = a/2$ om a jämn eller $b = (a - 1)/2$ om a udda
- ▶ v är antal heltal S och samtidigt i

$$(\frac{1}{2}p, p) \cup (\frac{3}{2}p, 2p) \cup \dots \cup ((b - \frac{1}{2})p, bp)$$

- ▶ Inga ändpunkter heltal, ingen överlappning, lätt räkning
- ▶ Vill ha

$$xa \in (\frac{1}{2}p, p) \cup (\frac{3}{2}p, 2p) \cup \dots \cup ((b - \frac{1}{2})p, bp)$$

- Ekvivalent: heltal x ligger i

$$\bigcup_{\ell=1}^P \left(\frac{2\ell-1}{2a}p, \frac{\ell}{a}p \right)$$

- Byt p mot $4ak + r$, får

$$\bigcup_{\ell=1}^P \left((2\ell-1)2k + \frac{2\ell-1}{2a}r, 4\ell k + \frac{\ell}{a}r \right)$$

- Annat k , samma r : så v -na skiljer sig med ett jämnt heltal, samma $\left(\frac{a}{p}\right)$
- Speciellt, kan byta ut mot r , får: räknar antal heltal i

$$\bigcup_{\ell=1}^P \left(\frac{2\ell-1}{2a}r, \frac{\ell}{a}r \right)$$

- ▶ Andra delen av beviset: samma ide, lite knepigare
- ▶ Lämnas därför som övning!

Vi formulerar Eulerförmodan lite enklare:

Teorem (Euler)

Låt p, q vara udda primtal, och a ett heltal så att $p \nmid a$. Om $q \equiv \pm p \pmod{4a}$ så
$$\left(\frac{a}{p}\right) = \left(\frac{a}{q}\right).$$

Vi påminner om

Lemma

Om $a \equiv b \pmod{p}$ så $\left(\frac{a}{p}\right) = \left(\frac{b}{p}\right)$. Det gäller alltid att $\left(\frac{a^2}{p}\right) = 1$. Speciellt så $\left(\frac{4}{p}\right) = 1$.

Teorem (Kvadratisk reciprocitet)

Låt p, q vara två olika udda primtal. Då gäller att

$$\left(\frac{p}{q}\right) = (-1)^{\frac{p-1}{2} \frac{q-1}{2}} \left(\frac{q}{p}\right).$$

Med andra ord så är

$$\left(\frac{p}{q}\right) = \left(\frac{q}{p}\right)$$

om inte

$$p \equiv q \equiv -1 \pmod{4}$$

Bevis då $p \equiv q \pmod{4}$

Studera först fallet $p \equiv q \pmod{4}$. Kan anta att $p > q$. Skriv $p - q = 4a$, så $p = 4a + q$.

Har då

$$\left(\frac{p}{q}\right) = \left(\frac{4a + q}{q}\right) = \left(\frac{4a}{q}\right) = \left(\frac{4}{q}\right) \left(\frac{a}{q}\right) = \left(\frac{a}{q}\right)$$

och

$$\left(\frac{q}{p}\right) = \left(\frac{p - 4a}{p}\right) = \left(\frac{-4a}{p}\right) = \left(\frac{-1}{p}\right) \left(\frac{a}{p}\right)$$

Eulerförmödan ger att $\left(\frac{a}{q}\right) = \left(\frac{a}{p}\right)$, eftersom $p \equiv q \pmod{4}$. Vidare så är $(p-1)/2$ jämn omm $(q-1)/2$ jämn.

Bevis då $p \equiv q \pmod{4}$, fortsättning

Vi ser att

$$\begin{aligned}\left(\frac{p}{q}\right) \left(\frac{q}{p}\right) &= \left(\frac{a}{q}\right) \left(\frac{-1}{p}\right) \left(\frac{a}{p}\right) \\ &= \left(\frac{a}{p}\right)^2 \left(\frac{-1}{p}\right) \\ &= \left(\frac{-1}{p}\right) \\ &= (-1)^{\frac{p-1}{2}} \\ &= (-1)^{\frac{p-1}{2} \frac{q-1}{2}}\end{aligned}$$

Bevis då $p \not\equiv q \pmod{4}$

Om istället $p \not\equiv q \pmod{4}$ så gäller att $p \equiv -q \pmod{4a}$. Skriv $p + q = 4a$. Då gäller

$$\left(\frac{p}{q}\right) = \left(\frac{4a - q}{q}\right) = \left(\frac{a}{q}\right),$$

och

$$\left(\frac{q}{p}\right) = \left(\frac{4a - p}{p}\right) = \left(\frac{a}{p}\right).$$

Eulerförmödan ger, då $p \equiv -q \pmod{4a}$, att

$$\left(\frac{a}{p}\right) = \left(\frac{a}{q}\right).$$

Eftersom

$$(-1)^{\frac{p-1}{2} \frac{q-1}{2}} = 1$$

i detta fall, är vi klara.

Exempel (Beräkning av Legendresymbol)

$$\begin{aligned}\left(\frac{1234}{17}\right) &= \left(\frac{72 * 17 + 10}{17}\right) = \left(\frac{10}{17}\right) = \left(\frac{2}{17}\right) \left(\frac{5}{17}\right) = \\ &1 * \left(\frac{5}{17}\right) = \left(\frac{17}{5}\right) = \left(\frac{2}{5}\right) = -1\end{aligned}$$

Exempel

p udda primtal, n heltal ej delbart med p . Vill lösa Diofantiska ekvationen

$$x^2 - ny^2 = p$$

Mod p :

$$x^2 \equiv ny^2 \pmod{p}$$

så

$$n \equiv \left(\frac{x}{y}\right)^2 \pmod{p}$$

varför måste ha $\left(\frac{n}{p}\right) = 1$.

Exempel: $n = 85 = 5 * 17$, så

$$\left(\frac{n}{p}\right) = \left(\frac{5}{p}\right) \left(\frac{17}{p}\right) = \left(\frac{p}{5}\right) \left(\frac{p}{17}\right)$$

så ekvation lösbar omm $p \equiv \pm 1 \pmod{5}$ och $p \equiv \pm 1, \pm 2, \pm 4, \pm 8 \pmod{17}$.